

სასამართლო მართლმსაჯულების ფორმალისტური და რეალისტური თეორიების მოკლე მიმოხილვა

I. შესავალი

სამართალი მართლმსაჯულებისა და სამართლიანობის ხელოვნებაა, რომელიც უზრუნველყოფს სისტემის მონესრიგებულობას და სიმართლეს იმ თვალსაზრისით, რომ წინასწარაა განსაზღვრული შემთხვევის გადწყვეტის შედეგები,¹ რის გამოც სამართალი ასოცირდება მართლმსაჯულების განჭვრეტადობასთან, სტაბილურობასთან და მდგრადობასთან.² თუმცა ყოველთვის ასე არ არის, რადგან სამართლის ნორმის ტექსტი ან/და ტერმინები ზოგჯერ ბუნდოვანია, ორაზროვანია და ჯეროვანი განმარტების გარეშე შეუძლებელია მისი ტექსტი მექანიკურად დაუკავშირდეს სადავო შემთხვევის ფაქტობრივ გარემოებებს.

სადავოა, რამდენად გულისხმობს სასამართლო ინტერპრეტაცია აუცილებლად შეფასებითი გადწყვეტილების მიღებას, რაც დამოკიდებულია პრაქტიკულ განსჯაზე, თუ ნორმის განმარტება უფრო შემეცნებითი საკითხია, რომელიც დაკავშირებულია კანონის შინაარსის გააზრებასთან. სასამართლო მართლმსაჯულების თეორიებიდან სამართლებრივი რეალიზმი (არაკოგნიტივიზმი, სკეპტიციზმი) პირველ ალტერნატივას ემხრობა, ხოლო ფორმალისტი (კოგნიტივიზმი) – მეორეს.³ სტატიაში განხილულია აღნიშნული ორი რადიკალურად განსხვავებული თეორია; ასევე სამართლის ნორმის განმარტების კონკურენტული ჰერმენევტიკული მეთოდები: სემანტიკა და პრაგმატიზმი, მათი ძირითადი განმასხვავებელი, დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

* გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის დოქტორანტი. ORCID: 0009-0002-4893-0170.

¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 40.

² ციპელიუსი რ., იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, ლ. თოთლაძის თარგმანი, მ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2009, 81.

³ Leiter B., Positivism, Formalism, Realism, Columbia Law Review, Vol. 99, No. 4, 1999, 1144-1150.

II. ფორმალისტური თეორია

სამართლებრივი პოზიტივიზმი არის სამართლის თეორია სამართლის რაობის შესახებ, ხოლო სამართლებრივი ფორმალიზმი მართლმსაჯულების მისეული მეთოდია.⁴ სამართლებრივი ფორმალიზმი მოსამართლეს ავალდებულებს კანონის დანაწესის ზუსტ დაცვას და ბოჭავს მას სამართლის ნორმის ტექსტით დადგენილი შინაარსით,⁵ რაც, ერთი მხრივ, უზღუდავს სამართლის ნორმის კრიტიკული შეფასების შესაძლებლობას,⁶ თუმცა, მეორე მხრივ, უზრუნველყოფს სამართლის უზენაესობას, განჭვრეტადობას, სტაბილურობას, ასევე შენარჩუნებულა კანონმდებლის ამოცანები და მიზნები.⁷

ფორმალიზმს უწოდებენ სამართლის „მექანიკურ“ და „ავტონომიურ“ თეორიას, რადგან მოსამართლეს ევალდება, გადანყვეტილება დაასაბუთოს მექანიკურად, სილოგისტური და სემანტიკური მეთოდით, ამასთანავე, „ავტონომიურობის“ თვალსაზრისით, გადანყვეტილებაზე არ ახდენს გავლენას არასამართლებრივი ფაქტორები და პოლიტიკური მოსაზრებები.⁸ ამდენად, მართლმსაჯულების განხორციელებისას მოსამართლე უნდა ხელმძღვანელობდეს მხოლოდ წმინდა სამართლებრივი წყაროებით. აღნიშნულთან დაკავშირებით „სამართლის წმინდა თეორიაში“ კელზენმა მეტაფორულად განმარტა, რომ „სანამ ვიყენებთ სახაზავს მოცემული ობიექტის სიგრძის გასაზომად, დასკვნა ყოველთვის იქნება იმ ფარგლებში, თუ რა სიგრძეც აქვს სახაზავს“.⁹ აქ კელზენმა ხაზი გაუსვა იმას, რომ მართლმსაჯულება უნდა განხორციელდეს მხოლოდ სამართლებრივ საზღვრებში, სადაც სრულიად არაა საჭირო მორალური თუ სხვა არასამართლებრივი „საზომები“. ამდენად, ფორმალიზმი მოსამართლეს უზღუდავს შესაძლებლობას, შევიდეს სამართლის ნორმის სიღრმეებში და შეაფასოს ნორმის მორალურობა ან მისი ღირებულებითი თვისებები, ასევე ავალდებს, განმარტოს ნორმის ტექსტი ისე, რომ საუკეთესო კუთხით იქნეს მისადაგებული საქმის ფაქტობრივ გარემოებებთან,¹⁰ განსა-

⁴ იქვე, 1143.

⁵ Marmor A., *The Pragmatics of Legal Language*, USC Law Legal Studies Paper, No. 08-11, 2008, 30-31.

⁶ Kronman A.T., *The Lost Lawyer: Failing Ideals of the Legal Profession*, Harvard University Press, 1993, 171; Pound R., *Mechanical Jurisprudence*, *Columbia Law Review*, Vol. 8, No.8, 1908.

⁷ Leiter B., *Legal Formalism and Legal Realism: What Is the Issue?* University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper, No. 320, 2010, 1-3; Posner R.A., *How Judges Think*, Harvard University Press, 2008, 41.

⁸ Leiter B., *Positivism, Formalism, Realism*, *Columbia Law Review*, Vol. 99, No. 4, 1999, 1138-1164.

⁹ Kelsen H., *The Pure Theory of Law*, Translated by M. Knight University of California Press, 1967, 1.

¹⁰ Leiter B., *Positivism, Formalism, Realism*, *Columbia Law Review*, Vol. 99, No. 4, 1999, 1144.

კუთრებით, იმის გათვალისწინებით, რომ ინტერპრეტატორი აუცილებლად იპოვის კანონმდებლის მიერ კანონში ჩადებულ მიზნებსა და განზრახვებს¹¹.

ფორმალისტი მოსამართლე არ უნდა დაკავდეს სამართალშემოქმედებითი საქმიანობით,¹² ანუ მოსამართლემ მხოლოდ და მხოლოდ უნდა მოიძიოს უკვე არსებული სამართლის ნორმა და განმარტოს ის კანონმდებლის მიერ დადგენილი სამართლის ნორმის ტექსტის შესაბამისად.¹³ ეს პროცედურა შედგება კონცეპტუალური ანალიზისა და დედუქციური განსჯის კომბინაციისგან, კერძოდ, კონცეპტუალური ანალიზით, მოსამართლემ უნდა შეისწავლოს ის აბსტრაქტული ცნებები, რომლებიც განერილია პრინციპებში (მაგალითად, კერძო საკუთრება, კანონის ნება, ინტერესი, მიზეზი, განზრახვა), რაც, თავის მხრივ, აღჭურავს მოსამართლეს საჭირო ცოდნით კონკრეტული სამართლის პრინციპის თაობაზე; დედუქციური განსჯით კი, მოსამართლემ უნდა გამოიყენოს ეს საჭირო ინფორმაცია იმისთვის, რომ გამოკვეთოს **უფრო დაბალი იერარქიის ნორმები**.¹⁴ სპეციალური ნორმების იდენტიფიცირების შემდეგ მოსამართლეს სამართლის ნორმის განმარტების სემანტიკური მეთოდით შეუძლია შეუფარდოს კონკრეტული სამართლის ნორმა წარმოდგენილ ფაქტობრივ გარემოებებს.¹⁵ ამრიგად, ფორმალისტებს მიაჩნიათ, რომ მართლმსაჯულების ასეთი მეთოდი უზრუნველყოფს შემთხვევასთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილების სამართლებრივად სწორ, „მექანიკურ“ და „ავტონომიურ“ დასაბუთებას.¹⁶

ფორმალისტური მართლმსაჯულება არ ხელმძღვანელობს არასამართლებრივი ფაქტორებით, რადგან კონკრეტული დავის განხილვისას მოსამართლეს არ შეუძლია შეაფასოს გადაწყვეტილების სამართლიანობისა და თანასწორობის ხარისხი, ასევე, პრეცედენტის შექმნის გრძელვადიანი სოციალური და ეკონომიკური შედეგები, დავის გადაწყვეტის სამართლებრივი გზების ალტერნატიულობა,¹⁷ ამიტომაც ფორმალისტი მიზანია, შეინარჩუნოს სამართლის უზენაესობა და კანონის შინაარსისა და მიზნების დადგენისას მინიმუმამდე დაიყვანოს და საერთოდაც, გააქროს ადამიანური ფაქტორების ზეგავლენა. მოსამართლისთვის მხოლოდ იმ ფორმით უნდა იყოს მისაღები კანონი, რა ფორ-

¹¹ Kelsen H., Introduction to the Problem of Legal Theory, Translated by B. Litschewski Paulson and S. Paulson, Clarendon Press, 1992, 84.

¹² Stokes M., Formalism, Realism, and the Concept of Law, Law and Philosophy, Vol. 13, No. 2, 1994, 115-159.

¹³ Leiter B., Legal Formalism and Legal Realism: What Is the Issue? University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper, No. 320, 2010, 1-3.

¹⁴ Kelsen H., Introduction to the Problem of Legal Theory, Translated by B. Litschewski Paulson and S. Paulson, Clarendon Press, 1992, 81.

¹⁵ იქვე.

¹⁶ იქვე.

¹⁷ Shapiro S., Legality, Harvard University Press, 2011, 244.

მითაც კანონმდებელმა „გამოძერწა“ და ფორმა მისცა მის შინაარსს და არანაირ არასამართლებრივ ფაქტორებს არ უნდა შეეძლოს, შეცვალოს, ჩაასწოროს ან უგულებელყოს კანონით მონოდებული შინაარსი.¹⁸

ფორმალისტებისთვის კანონმდებლობა სრულყოფილი და დასრულებული სისტემაა, რომელშიც ხარვეზი არ არსებობს. ისინი მიიჩნევენ, რომ სამართალი არ არის კოორდინირებული ნორმების სისტემა, რომელიც ერთსა და იმავე სიბრტყეზეა, არამედ ზემდგომი და დაქვემდებარებული სამართლებრივი ნორმების იერარქიული სტრუქტურაა, რაც, თავის მხრივ, სამართლის სისტემის თავისებურ სრულყოფილებას უზრუნველყოფს.¹⁹ „ხარვეზი“ მხოლოდ მაშინაა, როდესაც მოქმედი კანონის დებულების შინაარსი არ ვრცელდება კონკრეტულ სადავო შემთხვევაზე, რაც განპირობებულია საქმის ფაქტობრივ გარემოებებსა და სამართლის ნორმის დანაწესს შორის სუსტი კავშირით.²⁰

III. რეალისტური თეორია

ჰოლმსი ამბობდა: „სამართლის ცხოვრება არ ექვემდებარება ლოგიკას, არამედ შეესაბამება გამოცდილებას“.²¹ რეალისტების ასეთ შეხედულებას საფუძვლად უდევს ის, რომ სამართლის განვითარებას უზრუნველყოფს არა თეორია, არამედ სასამართლო პრაქტიკა, რამეთუ გადაწყვეტილების მიღებისას სწორედ მოსამართლის შინაგანი რწმენა დგას კანონსა და რეალურ შემთხვევას შორის და მართლმსაჯულების განხორციელება, უპირველეს ყოვლისა, სამართალშემფარდებლის პიროვნულ შეხედულებაზე, თვისებებზე, განათლებაზე და გამოცდილებაზეა დამოკიდებული.²² ამდენად, სამართლებრივი რეალიზმი ფორმალისტური თეორიის კონკურენტული და რადიკალურად განსხვავებული თეორიაა, რომელიც რეალისტურად აღწერს იმას, თუ როგორ და რაზე დაყრდნობით იღებენ სინამდვილეში მოსამართლეები გადაწყვეტილებას.

რეალისტები ფორმალისტებისგან ძირითადად ორ საკითხში განსხვავდებიან: 1. არ ეთანხმებიან იმ მოსაზრებას, რომ სამართლის ზოგადი ნორმებიდან შესაძლებელია კონკრეტული დასკვნის გამოტანა; 2. ეწინააღმდეგებიან მოსაზ-

¹⁸ Posner R. A., Legal Formalism, Legal Realism, and the Interpretation of Statutes and the Constitution, *Case Western Reserve Law Review*, Vol 37, No. 179, 1986, 37; Stokes M., Formalism, Realism, and the Concept of Law, *Law and Philosophy*, Vol. 13, No. 2, 1994, 115-159.

¹⁹ Kelsen H., *Introduction to the Problem of Legal Theory*, Translated by B. Litschewski Paulson and S. Paulson, Clarendon Press, 1992, 80-84.

²⁰ იქვე, 133.

²¹ Howe M. D., *Justice Oliver Wendell Holmes*, Vol. 2, *The Proving Years, 1870-1882*, Harvard University Press, 1957, 234.

²² Leiter B., *American Legal Realism*, in: *The Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory*, Edited by M.P. Golding and W.A. Edmundson, Blackwell, 2006, 54.

რებას, რომ პოზიტიური კანონმდებლობა სრულყოფილი, რაციონალური და ნეიტრალურია.²³ სამართლებრივი რეალიზმი ავითარებს შეხედულებას, რომ სამართლის ოფიციალური წყაროები ვერ უზრუნველყოფენ სასამართლო დავასთან დაკავშირებით ცალსახა და მართებულ შედეგს არასამართლებრივი დანამატების არსებითი გავლენის გარეშე.²⁴ ამრიგად, რეალიზმი არის „განაცხადი“ კანონის (სამართლებრივი) განუსაზღვრელობისა და ფორმალური ან პოზიტიური სამართლის არასაკმარისობის შესახებ. სხვა სიტყვებით რომ ითქვას, ყველა სადავო შემთხვევა ინდივიდუალური და განსხვავებულია, ამიტომაც, წლების წინ კანონმდებლის მიერ მიღებული ზოგადი სამართლის ნორმები, ვერ უკარნახებენ მოსამართლეს ზუსტ და მკაფიო შედეგს.²⁵

რეალისტები სკეპტიკურად უყურებენ ფორმალისტების შეხედულებას, რომ კანონმდებლობა სრულყოფილი და რაციონალურია. პირიქით, მიიჩნევენ, რომ კანონმდებლობა არ მოიცავს ყველა გაუთვალისწინებელ გარემოებას და ვერ ფარავს ყველა სადავო საკითხს; ფორმალური სამართლებრივი ნორმებით რაც არ უნდა განისაზღვროს გარემოებები, შეუძლებელია სავარაუდო გადაწყვეტილების წინასწარმეტყველება, რადგან კანონშემოქმედებისას კანონმდებელი ვერ შეძლებს ყველა სავარაუდო ფაქტობრივი გარემოების გათვალისწინებას.²⁶ რეალისტები განმარტავენ, რომ სასამართლო პრაქტიკის დინამიკურობასა და განვითარებაზე, როგორც წესი, გავლენას ახდენს არა სამართლებრივი ნორმები, არამედ მოსამართლეები, რადგან სწორედ მოსამართლეა ის შუალედური რგოლი კანონმდებლობასა და რეალურ, ცხოვრებისეულ შემთხვევებს შორის, რომელიც უზრუნველყოფს კანონში მოაზრებული მიზნების რეალიზებას.

რეალისტური თეორიით, სამართლიანობის აღდგენა და დარღვეული უფლებების დაცვა სასამართლოს მხრიდან თუკი საჭიროებს გაცდეს სამართლის ნორმის ტექსტს და მოუხმოს არასამართლებრივ ფაქტორებს, სამართალშემფარდებელი ასეც უნდა მოიქცეს და სინამდვილეში ასეც მოქმედებს, რადგან იგი, უპირველეს ყოვლისა, პრაგმატისტია და შემდეგ – ფორმალისტი. სხვა სიტყვებით, სინამდვილეში მოსამართლე სადავო შემთხვევას წყვეტს პოლიტიკური და მორალური რწმენის მიხედვით და შემდეგ ირჩევს შესაბამის სამართლებრივ ნორმებს გადაწყვეტილების ლეგიტიმაციისთვის.²⁷ იგი უფრო რეაგირებს კონკრეტული შემთხვევის ფაქტებზე, ვიდრე ზოგად, მოძველებულ და აბსტრაქტულ

²³ Bix B., *Jurisprudence: Theory and Context*, 8th Ed., Carolina Academic Press, 2019, 199.

²⁴ Radin M., *The Theory of Judicial Decision: Or How Judges Think*, American Bar Association Journal, Vol. 11, No. 6, 1925, 357-358.

²⁵ Leiter B., *Legal Formalism and Legal Realism: What Is the Issue?* University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper, No. 320, 2010, 111-112.

²⁶ Pierluigi C., *Interpretation Without Truth: A Realistic Enquiry*, Springer, 2019, 3-4.

²⁷ Leiter B., *American Legal Realism*, in: *The Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory*, Edited by M.P. Golding and W.A. Edmundson, Blackwell, 2006, 51-53.

მოსაზრებებსა და ტრაქტატებზე,²⁸ რადგან გადანყვეტილების მიღების აღმძვრელი იმპულსი არის პირველი ინტუიციური განცდა იმისა, თუ რა არის სამართლიანი ან უსამართლო.²⁹ რეალისტი მოსამართლე ასეთი თანმიმდევრობით მოქმედებს, რადგან რეალურად საქმის გადამწყვეტ შედეგს გამოკვეთს კონკრეტული სადავო შემთხვევა და არა სამართლის რაციონალურად განუსაზღვრელი, ბუნდოვანი და ზოგადი ნორმები.³⁰

გადანყვეტილების მიღების მეთოდურობაზე შეხედულება იყოფა სოციალურ და იდიოსინკრეზულ რეალიზმად. სოციალური რეალიზმის მიმდევრების განმარტებით, სასამართლო გადანყვეტილების შედეგზე გავლენა აქვს სხვადასხვა სოციალურ ფაქტორს, ხოლო იდიოსინკრეზული მიდგომის რეალისტების აზრით, მოსამართლე გადანყვეტილების მიღებისას ექცევა კონკრეტული ფსიქოლოგიური ან პიროვნული ფაქტორების ზეგავლენის ქვეშ,³¹ რადგან მიიჩნევენ, რომ საბოლოო გადანყვეტილება არის არა იმდენად კანონის (რომელიც ზოგადად ერთზე მეტ შედეგს იძლევა) პროდუქტი, არამედ სხვადასხვა ფსიქო-სოციალური ფაქტორითაა განპირობებული,³² – „მცდარია მოსაზრება, რომ სამართლის ნორმის ტექსტის მნიშვნელობებზე მხოლოდ სიტყვები ახდენენ გავლენას“.³³

სასამართლო პრაქტიკის ანალიზის შედეგად რეალისტები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ სამართლის ნორმის ინტერპრეტაცია სხვა არაფერია თუ არა მოსამართლის „კრეატიული წამოწყება“, რაც ნიშნავს იმას, რომ მოსამართლე სამართლის ნორმის შერჩევით, შეკეთებით, კორექტირებით, ინოვაციით და ინტეგრაციით ქმნის ახალ წესებს, კერძოდ: (ა) სამართლის ნორმის შერჩევისას მოსამართლეები რამდენიმე ალტერნატიული, განმსაზღვრელი მნიშვნელობიდან ირჩევენ ერთს, რომელიც გამოიკვეთება არსებული ინტერპრეტაციის მეთოდებისა და მიმდინარე სამართლებრივი იდეოლოგიების საფუძველზე; (ბ) სამართლის ნორმის შეკეთებისას მოსამართლეები გამოკვეთენ ნორმის დებულების პირდაპირ, ჩვეულებით ან დამკვიდრებულ პრეცედენტულ მნიშვნელობას, რომელიც დეფექტურია, ბუნდოვანია ან ორაზროვანი; (გ) კორექტირებისას მოსამართლეები მიიჩნევენ, რომ სამართლებრივი დებულების ობიექტური მნიშვნელობა არსებითად არასწორია ცალკეულ სადავო შემთხვევასთან მიმართებით და

²⁸ იქვე, 54.

²⁹ Oliphant H., A Return to Stare Decisis, American Bar Association Journal, Vol. 14, No. 2, 1928, 75.

³⁰ Pierluigi C., Interpretation Without Truth: A Realistic Enquiry, Springer, 2019, 2-4.

³¹ იქვე, 3; Leiter B., American Legal Realism, in: The Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory, Edited by M.P. Golding and W.A. Edmundson, Blackwell, 2006, 56-59.

³² Hart H.L.A., The Concept of Law, 3rd Ed., Oxford University Press, 2013, 14.

³³ იქვე, V.

გადაწყვეტილების მიღებით „ასწორებენ“ ხარვეზს; (დ) მოსამართლე ქმნის ახალ სამართლის ნორმას, როდესაც განიხილავს სადავო შემთხვევას, რომლის მომწესრიგებელი სამართლის ნორმა არ არსებობს; და ბოლოს, (ე) სასამართლო ინტერპრეტაცია „ქმნის კანონს“ ინტეგრაციით, რა დროსაც მოსამართლეები არსებულ ნორმებს უმატებენ ახალ იმპლიციტურ შინაარსს, რომელიც იმ სახის მსჯელობის შედეგია, რაც ჩამოყალიბდა (ანალოგია, *a contrario*, *a fortiori*, პრინციპებიდან, სამართლებრივი ცნებებიდან, სამართლის ინსტიტუტებიდან, თეორიებიდან და ა.შ.) ადრე გამოვლენილი ნორმებიდან (ნორმებიდან, რომლებიც გამოკვეთილია სამართლებრივი დებულებებიდან).

ამდენად, აშკარაა, რომ რეალიზმი წარმოაჩენს მართლმსაჯულების უფრო პრაქტიკულ, ემპირიულ, სოციალურ გარემოებებზე დამყარებულ მეთოდს, კანონისა და მოსამართლის როლის ახლებური და განსხვავებული მიდგომით.

IV. სამართლის ნორმის განმარტების ჰერმენევტიკული მეთოდები

კანონმდებელი, როგორც წესი, ზოგადი ხასიათის ტერმინებით – „ღია ტექსტურებით“³⁴ აყალიბებს სამართლის ნორმის შინაარსს, რათა მოიცვას კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების მაქსიმალური რაოდენობა,³⁵ რის გამოც სამართლის ნორმის შინაარსი ზოგ შემთხვევაში ბუნდოვანი და ორაზროვანია.³⁶ შედეგად, გამოსაყენებელი ნორმა იძლევა რამდენიმე განმარტების შესაძლებლობას, სამართლის ნორმა კი არ შეიცავს „ფორმულას“ იმის შესახებ, რომელია სხვადასხვა ინტერპრეტაციებიდან უფრო მართებული და წონადი. ამიტომაც, სამართლის ნორმების განმარტება, როგორც ინტელექტუალური აქტივობა, მთლიანად მინდობილია სასამართლოზე, სამართალშემფარდებელს უწევს გააანალიზოს სამართლის ნორმის ტექსტი, გაიაზროს კანონმდებლის მიზანი, განზრახვა და სამართლის ნორმის შესაბამისი განმარტებით, ქცევის წესი მიუსადაგოს კონკრეტულ სადავო შემთხვევას. სხვა სიტყვებით, სამართლის ნორმას აქვს ჩარჩო, რომლის ფარგლებშიც განმარტების რამდენიმე ვარიანტია შესაძლებელი

³⁴ Kearns T.R., *Open Texture and Judicial Law-Making, Social Theory and Practice*, Vol. 2, No. 2, 1972, 177-187; Schauer F., *On the Open Texture of Law*, University of Virginia, 2011, 4-5; Waismann F., *The Open Texture of Analytic Philosophy*, Edited by D. Makovec, S. Shapiro, Palgrave-Macmillan, 2019, 190-197; პაპუაშვილი შ., სამართლის განვითარება სამოსამართლო სამართლის მეშვეობით და მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა, სამართლებრივი ტენდენციები, ჟურ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N6, 2003, 458-460.

³⁵ ზოიძე ბ., პოზიტიური სამართლის მოქმედების ფარგლების, ანუ მონესრიგებული ადამიანისა და მიმტვევებელი სახელმწიფოს შესახებ, „სამართლის ჟურნალი“ N2, 2011, 274-275.

³⁶ Bix B., *Law, Language, and Legal Determinacy*, Clarendon Press, 1993, 221; ჭეიშვილი ი., „პენუმბრის“ მნიშვნელობა სამართალში და მისი შინაარსობრივი ევოლუცია ჰარტამდე, ჟურნ. „სამართლის მეთოდები“, N2, 2018, 21.

ლი, მოსამართლე კი სამართლის ნორმის განმარტებისას მოქმედებს დისკრეციით ტექსტის ფარგლებში, რა დროსაც რამდენიმე შესაძლო ვარიანტიდან შეარჩევს სამართლიანად ყველაზე წონადს. ამდენად, თუ სამართლის ნორმის ინტერპრეტაცია გაგებულია როგორც ნორმის მნიშვნელობის აღმოჩენა, აღნიშნული, უპირველეს ყოვლისა, მოიაზრებს იმ ჩარჩოს დადგენას, რომელსაც სამართლის ნორმა განსაზღვრავს.³⁷

სამართლის ნორმის ინტერპრეტირებისას მოსამართლე მიმართავს ისეთ ჰერმენევტიკულ მეთოდებს, როგორცაა, სემანტიკა და პრაგმატიკა. სწორედ ჰერმენევტიკა, როგორც ტექსტის სწორად გაგებისა და აღქმის მეცნიერება, სწავლობს, რას ნიშნავს მოცემული სამართლის ნორმის ტექსტი? რა კრიტერიუმები არის ან უნდა იყოს გათვალისწინებული გადაწყვეტილების მისაღებად? არის თუ არა კრიტერიუმები საკმარისი კანონის მნიშვნელობის განსაზღვრისთვის? რა სოციოპოლიტიკურ, სოციოკულტურულ და სოციოისტორიულ კონტექსტში შეიქმნა ეს კრიტერიუმები? არის თუ არა დღეს საკმარისი ის კრიტერიუმები, რომლებსაც წარსულში იყენებდნენ მოცემული კანონის მნიშვნელობის გასარკვევად? როგორ უნდა განიმარტოს კანონის ტექსტში არსებული ტერმინების მნიშვნელობა? რა საფუძვლითაა კანონის ერთი განმარტება უფრო პრიორიტეტული მეორეზე? ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ მოსამართლესა და კანონის ტექსტს შორის ურთიერთობა მეტწილად განისაზღვრება სწორედ სემანტიკურ-პრაგმატული მეთოდებით.³⁸

ჰერმენევტიკა მოიცავს სამ ძირითად კომპონენტს: სინტაქსს, სემანტიკასა და პრაგმატიკას, რომელთაგან სინტაქსი განსაზღვრავს ენის გრამატიკას, სემანტიკა – ტექსტის მნიშვნელობას, პრაგმატიკა კი დაკავშირებულია იმასთან, თუ რამდენად კარგადაა ტექსტი მორგებული „რეალურ სამყაროს“. ამდენად, რადგან კანონმდებლის მიერ დადგენილი მიზანი სამართლიანი მართლმსაჯულებისთვის მნიშვნელოვანი ინდიკატორია, მოსამართლე ვალდებულია ეს კრიტერიუმები აღმოაჩინოს ტექსტის სიტყვებით დადგენილ საზღვრებში (სემანტიკა) ან შეავსოს ტექსტის მიღმა არსებული ფაქტორებით (პრაგმატიზმი).³⁹

სემანტიკური და პრაგმატული მეთოდები ტექსტის აღქმის ორი რადიკალური მიდგომაა, რომელთაგან სემანტიკური ინტერპრეტირების მეთოდი უფრო „ფორმალისტურია“, ვიდრე „რეალისტური“,⁴⁰ ამიტომაც სემანტიკური მეთოდის მომხრეები არიან სამართლებრივი ფორმალიზმის თეორიტიკოსები,

³⁷ Solum L.B., *Semantic and Normative Originalism*, Illinois Public Law & Legal Theory Research Paper, No. 07-24, 2007, 20-23, 52-60.

³⁸ Barak A., *Purposive Interpretation in Law*, Translated by S. Bashi, Princeton University Press, 2005, 99.

³⁹ Pierluigi C., *Interpretation Without Truth: A Realistic Enquiry*, Springer, 2019, 83-86.

⁴⁰ იქვე, 85.

ტექსტუალისტები, ორიგინალისტები, ხოლო მათი კონკურენტები – სამართლებრივი რეალისტები, უპირატესობას ანიჭებენ პრაგმატული ინტერპრეტირების მეთოდს,⁴¹ რის გამოც მათ შეიძლება ეწოდოთ სემანტიკურ-ფორმალისტური და პრაგმატულ-რეალისტური თეორიები.⁴² სხვა სიტყვებით, სამართლის ინტერპრეტაციის ფორმალისტურ მიდგომას შეესაბამება ტექსტის განმარტების სემანტიკური მეთოდი, ხოლო სამართლებრივ რეალიზმს – პრაგმატული.

1. ნორმის განმარტების სემანტიკურ-ფორმალისტური მეთოდი

სამართლის ნორმის განმარტების ყველა თეორია სათავეს იღებს სემანტიკური მეთოდიდან, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ სამართლის ნორმის განმარტებისას მოსამართლე იბოჭება ტექსტის ფარგლებით.⁴³ სემანტიკური განმარტების მეთოდი სამართლის ნორმის ტექსტის მნიშვნელობას უახლოვდება ბუნებრივი ენის, ლინგვისტური კონვენციებისა და სამართლებრივ კონტექსტს შორის ურთიერთობაზე ფოკუსირებით.⁴⁴ კერძოდ, სემანტიკური თვალსაზრისით, სამართლებრივი დებულებების აღქმა გულისხმობს სიტყვების, ტერმინების და წინადადებების ენობრივი, კონვენციური მნიშვნელობის მიხედვით ნაკითხვას.⁴⁵

სემანტიკური განმარტების მეთოდისთვის მნიშვნელოვანია ის ფაქტობრივი გარემოებები, რასაც ტექსტი გადმოსცემს,⁴⁶ რაც, თავის მხრივ, საშუალებას იძლევა, მკაცრად იქნეს დაცული ის ამოცანები, რომლებიც კანონმდებლის სპეციფიკური ენობრივი ფორმულირებითაა გადმოსცემული.⁴⁷ სხვა სიტყვებით, „სემანტიკოსი მოსამართლის“ როლი შესუსტებულია იქამდე, რომ ის მხოლოდ „მექანიკურად“ უფარდებს ფაქტობრივ გარემოებებს კანონს, ყოველგვარი არასამართლებრივი ფაქტორების გავლენის გარეშე.⁴⁸

⁴¹ იქვე, 83-86.

⁴² იქვე, 79-82.

⁴³ Dworkin R., *The Arduous Virtue of Fidelity: Originalism, Scalia, Tribe, and Nerve*, *Fordham Law Review*, Vol. 65, 1997, 1251; *The Challenge of Originalism*, Edited by G. Huscroft and B.W. Miller, Cambridge University Press, 2011, 83;

Barak A., & Bashi S., *Purposive Interpretation in Law*, Princeton University Press, 2005, 97.

⁴⁴ Pierluigi C., *Interpretation Without Truth: A Realistic Enquiry*, Springer, 2019, 51-52; 79-82.

⁴⁵ იქვე.

⁴⁶ Dworkin R., *Law's Empire*, Harvard University Press, 1986, 6-7; Brewer S., *Exemplary Reasoning: Semantics, Pragmatics, and the Rational Force of Legal Argument*, *Harvard Law Review*, Vol. 109, No. 1, 1996, 926.

⁴⁷ Leiter B., *Legal Formalism and Legal Realism: What Is the Issue?* University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper, No. 320, 2010, 1-3.

⁴⁸ Leiter B., *Positivism, Formalism, Realism*, *Columbia Law Review*, Vol. 99, No. 4, 1999, 1144-1149.

ფორმალისტებისთვის სემანტიკური ინტერპრეტირების მიდგომა მომხიბვლელია, რადგან, როდესაც მოსამართლე გადაწყვეტილებას იღებს მექანიკურად, კანონის ტექსტის ფარგლებში, იგი ინარჩუნებს კანონმდებლის თავდაპირველ დანაწესს.⁴⁹ ეს კი, თავის მხრივ, კანონს საშუალებას აძლევს შეინარჩუნოს უზენაესობა და არ დაუშვას ნორმის ტექსტის განმარტებისას იდიოსინკრეტული, მორალური თუ სხვა ფაქტორებით, ტექსტის შინაარსის გამრავალფეროვნება და შეცვლა.⁵⁰ ფორმალისტი მოსამართლე არ საჭიროებს ნორმის მორალურ შეფასებას,⁵¹ რადგან მიაჩნია, რომ მართლმსაჯულების განხორციელებისას, მოსამართლეები მსჯელობენ სამართლებრივ საკითხებზე და იღებენ გადაწყვეტილებას სილოგიზმის მეთოდით, რომელიც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია ლოგიკურ, ინდუქციურ და დედუქციურ ანალიზთან.⁵²

სემანტიკურ-ფორმალისტური მეთოდი უზრუნველყოფს, რომ სამართლის ნორმამ მიაღწიოს ფორმალურ უზენაესობას, რაც მოიხარებს ტექსტის „ენობრივი ძალის“ შენარჩუნებას.⁵³ ფორმალისტების შეხედულებით, ასეთი არაპრაგმატული მიდგომა და წესების მკაცრი დაცვის პრინციპი, აუმჯობესებს კანონის პროგნოზირებადობასა და სტაბილურობას, რაც განაპირობებს არა ადამიანების, არამედ სამართლის უზენაესობის დაცვას.⁵⁴

2. ნორმის განმარტების პრაგმატულ-რეალისტური მეთოდი

სამართლებრივი პრაგმატიზმი არის სასამართლო ინტერპრეტაციის არაკონსტრუქციული თეორია, რომელიც ეყრდნობა მოსამართლის ინტერპრეტაციასა და სამართლის ნორმის ტექსტს შორის ურთიერთქმედებას, რაც გულისხმობს ტექსტის ჰორიზონტის შერწყმას ინტერპრეტაციის ჰორიზონტებთან, რა დროსაც მოსამართლეს საშუალება ეძლევა, შინაარსი აღიქვას არა მხოლოდ სამართლის ნორმის ტექსტიდან, არამედ კონტექსტიდანაც.⁵⁵

⁴⁹ Marmor A., The Pragmatics of Legal Language, USC Law Legal Studies Paper, No. 08-11, 2008, 3-4.

⁵⁰ Shapiro S., Legality, Harvard University Press, 2011, 238; Dworkin R., Law's Empire, Harvard University Press, 1986, 45; Solum L.B., Semantic and Normative Originalism, Illinois Public Law & Legal Theory Research Paper, No. 07-24, 2007, 35-36; 38;

⁵¹ Shapiro S., Legality, Harvard University Press, 2011, 244.

⁵² იქვე, 242; Kronman A.T., The Lost Lawyer: Failing Ideals of the Legal Profession, Harvard University Press, 1993, 171.

⁵³ Posner R., How Judges Think, Harvard University, Press 2008, 41.

⁵⁴ Kelsen H., Introduction to the Problem of Legal Theory, Translated by B. Litschewski Paulson and S. Paulson, Oxford University Press, Oxford, 1992, 81.

⁵⁵ გოგიაშვილი გ., დინამიკა და სტატიკა სამართალში, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N9, 2006, 130; Fuller L.L., American Legal Realism, University of Pennsylvania Law Review, Vol. 82, No. 5, 1934, 448; Gardner J.A., The Sociological Jurisprudence of Roscoe Pound, Villanova Law Review, Vol. 7, No. 1, 1961, 10-13; McManaman L. J., Social

პრაგმატიკოსი მოსამართლე გადაწყვეტილების მიღებისას, როგორც წესი, ითვალისწინებს დინამიკურ ფაქტორებს, საზოგადოების ღირებულებებს, სამართლის ნორმის მნიშვნელობასა და შინაარსს ანმყოში, ხომ არ შეიცვალა ტერმინებისა და სიტყვების მნიშვნელობა, ცვლილებებს რომლებმაც თავი იჩინეს სამართლის ნორმის შექმნიდან მის განმარტებამდე, შეისწავლის მტკიცებულებების ფართო სპექტრს, სამართლის ნორმის ტექსტს, კონტექსტს, ისტორიულ ფაქტორებს, ითვალისწინებს კანონმდებლის მიზნებსა და განზრახვებს.⁵⁶ ამგვარად, აშკარაა, რომ პრაგმატიკოსი მოსამართლე, ფორმალისტისგან განსხვავებით, უფრო თავისუფალია, რადგან პრაგმატიზმის მეთოდი საშუალებას იძლევა, აწინაინდინოს სხვადასხვა გარემოება, გასცდეს სამართლის ნორმის ტექსტის ჩარჩოებს და ფართო ანალიზის შედეგად ალტერნატიული ინტერპრეტაციებიდან არჩევანი გააკეთოს ყველაზე სამართლიანზე.⁵⁷

სამართლებრივი რეალიზმი, როგორც „პრაგმატული მოძრაობა“, ცდილობს კანონი უფრო პრაქტიკულ ასპარეზზე გამოიტანოს, ამიტომაც ემხრობიან მისი მიმდევრები მართლმსაჯულების არა თეორიულ, არამედ ემპირიულ და პრაგმატულ მიდგომას.⁵⁸

3. სამართლის ნორმის განმარტების სამანტიკურ-ფორმალისტური და პრაგმატულ-რეალისტური მეთოდების გამიჯნვა

ჰერმენევტიკული თეორიის მიხედვით, კანონის დებულების ინტერპრეტაცია შეიძლება ტექსტის სიტყვებიდან ან გამოყენებითი კონტექსტიდან.⁵⁹ სემანტიკური მეთოდი ემხრობა ტექსტის სოციალური ფაქტორების ღირებულებითი ფენომენის ნეიტრალურად წაკითხვას, რა დროსაც სამართლის ნორმის ტექსტის შინაარსი ყალიბდება მხოლოდ იმ ტერმინებით, რომლებიც აღწერენ ფაქტობრივ გარემოებებს, ანუ სემანტიკური კონცეფცია დამყარებულია მხოლოდ და მხოლოდ სოციალური ფაქტის შეფასებაზე, რომელიც აღწერს, ფაქტი მცდარია თუ

Engineering: The Legal Philosophy of Roscoe Pound, ST. John's Law Review, Vol 1, No.38, 1958, 33; Marmor A., The Pragmatics of Legal Language, USC Law Legal Studies Paper No. 08-11, 2008, 1-2.

⁵⁶ Barak A., Purposive Interpretation in Law, Translated by S. Bashi, Princeton University Press, 2007, 287.

⁵⁷ იქვე, 288.

⁵⁸ Farber D.A., Legal Pragmatism and the Constitution, Minnesota Law Review, Vol. 72, 1987, 1331-1335; Schauer F., Thinking Like a Lawyer, A New Introduction to Legal Reasoning, Harvard University Press, 2009, 125-128; Radin M., The Theory of Judicial Decision: Or How Judges Think, American Bar Association Journal, Vol. 11, No. 6, 1925, 357-358; Broekman J.M., Beyond Legal Gaps, Law and Philosophy, Vol. 4, No. 2, 1985, 217; Pierluigi C., Interpretation Without Truth: A Realistic Enquiry, Springer, 2019, 141.

⁵⁹ Bar-Hillel Y., Pragmatics of Natural Languages, Springer, 1971, 105- 110.

არა. პრაგმატული თვალსაზრისით კი, სამართლის ნორმის შინაარსი აზრს იძენს ტექსტის ღირებულებითი კონტექსტიდან,⁶⁰ რაც ნიშნავს იმას, რომ ღირებულებითი ფაქტორები და ფაქტი განუყოფელია. მაგალითად, როდესაც მოსამართლე რთულ შემთხვევებზე გადაწყვეტილების დასაბუთებისას, ეყრდნობა საკუთარ თუ საზოგადოების მორალურ და პოლიტიკურ პრინციპებს, პრაგმატიზმის ნათელი მაგალითია.⁶¹

გადაწყვეტილების მიღებისას ფორმალისტურ-სემანტიკური თეორიის მიმდევარი მოსამართლეები მოქმედ კანონს იყენებენ საქმის ფაქტებზე ლოგიკური და მექანიკური შეფარდების მეთოდით. მეტაფორულად რომ ითქვას, ფორმალისტებისთვის სასამართლო სისტემა არის „გიგანტური სილოგიზმის მანქანა“, რომელშიც მოსამართლე მოქმედებს როგორც „მაღალკვალიფიციური მექანიკოსი“. მათგან განსხვავებით, რეალისტურ-პრაგმატული მოსამართლე სასამართლო დავას წყვეტს შეგრძნებებით და არა განსჯით; ინტუიციით და არა რაციონალურობით.⁶²

ფორმალისტები ცდილობენ ნორმის დებულების ფართო განმარტებით მორგონ რეგულაცია დავის ფაქტობრივ გარემოებებს, როდესაც ტექსტში ვერ პოულობენ სასურველ მიზნებსა და განზრახვებს, რათა კანონშეფარდება არ გადაზარდოს კანონშემოქმედებაში;⁶³ რეალისტები კი კანონმდებლის ადგილას აყენებენ თავს და ისეთ გადაწყვეტილებას იღებენ, როგორსაც კანონმდებელი მოიწონებდა.⁶⁴

პრაგმატული მეთოდის მომხრეები აკრიტიკებენ სემანტიკურ მეთოდს ნორმატიული დებულების შესაძლებლობების დაკნინებისათვის და განმარტავენ, რომ სოციალურ ფაქტსა და ღირებულებით შეფასებას შორის განსხვავება დაუშვებელია, რადგან ფაქტი ვერ იქნება გამიჯნული მორალური, შეფასებითი კრიტერიუმისგან.⁶⁵ სემანტიკურისგან განსხვავებით, პრაგმატული კონცეფციის მიხედვით, მნიშვნელოვანია ფაქტების ღირებულებითი შეფასება,⁶⁶ რადგან მიიჩნევა, რომ ნორმატიული დებულება იტევს უფრო ფართო შინაარსს, ვიდრე ტექსტით დადგენილი ფარგლები. პრაგმატისტი მოსამართლე სამართლის ნორმის ტექსტს კითხულობს „მორალური სათვალთ“, სემანტიკოსი კი – არა.⁶⁷

⁶⁰ Marmor A., *The Pragmatics of Legal Language*, USC Law Legal Studies Paper No. 08-11, 2008, 1-2.

⁶¹ Brewer S., *Exemplary Reasoning: Semantics, Pragmatics, and the Rational Force of Legal Argument by Analogy*, Harvard Law Review, Vol. 109, No. 5, 1996, 936-937.

⁶² Tamanaha B. Z., *Beyond the Formalist-Realist Divide*, Princeton University Press. 2009, 14.

⁶³ Pierluigi C., *Interpretation Without Truth: A Realistic Enquiry*, Springer, 2019, 73.

⁶⁴ Barak A., *Purposive Interpretation in Law*, Princeton University Press, 2007, 289.

⁶⁵ Hilary Putnam, *Fact and Value*, in *Pragmatism*, Louis Menand, ed., 1997, 13-15.

⁶⁶ Hilary Putnam, *Fact and Value*, in *Pragmatism*, Louis Menand, ed., 1997, 26.

⁶⁷ Leiter B., *Legal Formalism and Legal Realism: What Is the Issue?* University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper No. 320, 2010, 1-3.

4. სამართლის ნორმის განმარტების ფორმალისტურ-სამანტიკური და რეალისტურ-პრაგმატული მეთოდების დადებითი და უარყოფითი მხარეები

ფორმალისტებისთვის სამართლის განმარტების სემანტიკური მეთოდის დადებითი მხარეა ის, რომ იგი უზრუნველყოფს ტექსტის მკაფიო და მიუკერძოებელ ინტერპრეტაციას, ტექსტიდან პირდაპირი შინაარსის გამოტანას, რაც, თავის მხრივ, სამართლის ნორმას უნარჩუნებს სტაბილურობას და განჭვრეტადობას. ამასთანავე, არ უშვებს მის მიღმა წყაროებით სარგებლობას, რადგან მიაჩნიათ, რომ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში საჯაროდ გამოქვეყნებული სამართლის ნორმის ტექსტის გარდა სხვა საკითხების ჩართვა, შეიძლება ჩაითვალოს *ex post facto* ვალდებულებების შექმნად. სხვა სიტყვებით, ფორმალისტებისთვის სამართლებრივ ნორმებს ყოველთვის ერთი და იგივე მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს.

კრიტიკოსებს ფორმალიზმის უარყოფით მხარედ მიაჩნიათ ის, რომ იგი ზღუდავს მოსამართლის ნებისმიერ მცდელობას, განმარტოს ტერმინი სხვადასხვა შემთხვევაში და მოსამართლის როლს ამცრობენ დადგენილი სტანდარტების მკაცრ, მექანიკურ მოსარგებლემდე.⁶⁸ ფორმალისტების შეხედულებით, მოსამართლე უნდა შეიბოჭოს მომნესრიგებელი ნორმის ტექსტით, მაშინაც კი, თუ ამ ნორმის შეფარდება გამოიწვევს არასამართლიანი გადაწყვეტილების მიღებას.⁶⁹ ისინი მოსამართლის უფლებამოსილების ასეთ დაქვეითებას ხსნიან იმიტომ, რომ ფორმალისტური განმარტებით, სასამართლომ შეიძლება ზოგჯერ არასწორად შეაფასოს სამართლიანობა ცალკეულ შემთხვევებში. კერძოდ, მოსამართლეები, რომლებიც სამართლის ნორმის მიზნობრიობის ძიებით არიან დაკავებულნი და ხელმძღვანელობენ სამართლის ნორმის ტექსტის მიღმა ფაქტორებით, შეიძლება უფრო ხშირად მივიდნენ ცრუ შედეგამდე, ვიდრე ფორმალისტი მოსამართლეები, რომლებიც თანმიმდევრულად იცავენ წესებს. ფორმალისტებს მიაჩნიათ, რომ მოსამართლეები, რომლებიც წესების მიღმა გარემოებებით ხელმძღვანელობენ, შეპყრობილნი არიან იდიოსინკრეზული ფაქტორებით, რაც გავლენას ახდენს მათ აზროვნებაზე; თუ მოსამართლეებს მიენიჭებათ კარტ ბლანში, იმოქმედონ ისე, როგორც მათ სურთ, ამას შეუძლია ძირი გამოუთხაროს სამართლის უზენაესობას. აღნიშნულთან დაკავშირებით, კრიტიკოსების აზრით, ფორმალური გზით დანერგილი სტაბილურობისა და პროგნოზირების საფასური არის ის, რომ ფორმალიზმი ზღუდავს სოციალური სტანდარტებისადმი შესაბამისობაში მოყვანის შესაძ-

⁶⁸ Hart H.L.A., *The Concept of Law*, 3rd Ed., Oxford University Press, 2013. Рус. пер. Первого издания: Харт Г.Л.А. Понятие права. СПб., 2007, 127-130.

⁶⁹ Stokes M., *Formalism, Realism, and the Concept of Law*, *Law and Philosophy*, Vol. 13, No. 2, 1994, 115-159.

ლებლობას: „აღნიშნული მიდგომა უპირისპირდება იმ ძირითად იდეასა და მიზანს, რაც უდევს საფუძვლად სამართლის სიტემას“.⁷⁰

ფორმალიზმის უარყოფით მხარედ შეიძლება ჩაითვალოს სამართლის ნორმის განმარტების სემანტიკური მეთოდი, როცა მოსამართლე, ტექსტისა და სოციალური ფაქტების შესწავლისას, უგულებელყოფს კონტექსტურ ღირებულებებს; მას არ შეუძლია მოერგოს იმ ცვალებად და დინამიკურ სოციალურ ზნე-ჩვეულებებს და პრაქტიკას, რომლებიც დროთა განმავლობაში გარდაქმნიან სამართლის ნორმის ტერმინებისა და ტექსტის მნიშვნელობას.⁷¹ სემანტიკური მეთოდი „ყინავს“ ნორმის მნიშვნელობას ისე, რომ მის ზოგად ტერმინებს იგივე მნიშვნელობა აქვთ მისი გამოყენების ყველა განსახილველ შემთხვევაში და შესაბამისად, ზღუდავს ახალი არჩევანის შესაძლებლობას.⁷² თუმცა „რეალურმა პროცესმა“ აჩვენა, რომ, როდესაც კანონმდებლობაში აღმოჩნდება ხარვეზი და სიცარიელე ან ნორმის ტექსტი იქნება ბუნდოვანი, კანონმდებლობა ვერ მიაწვდის ფორმალისტ მოსამართლეს მკაფიო შინაარსს, შესაბამისად, ის ვეღარ იქნება იმდენად „ფორმალისტური“, როგორც თეორიულად აცხადებს.⁷³

ფორმალისტურ-სემანტიკური განმარტების მეთოდისთვის დაუშვებელია სამართლის ნორმის ტექსტის მორალური და ზნეობრივი ფაქტორებით შეფასება. კრიტიკოსების შეხედულებით, აღნიშნული ავტომატურად უარყოფს შესაძლებლობას, უპასუხოს საქმის სოციალურ იმპერატივებს; შეასუსტოს კანონი, როდესაც იგი იძლევა არაეფექტურ ან უსამართლო შედეგებს; მოახდინოს მოძველებული ნორმების ადაპტირება ახლებურ და გაუთვალისწინებელ შემთხვევებთან; აღმოფხვრას ნორმატიული ხარვეზები და სიცარიელები. მათი განმარტებით, ფორმალისტურ-სემანტიკური მეთოდი შეცდომით აკნინებს მოსამართლის როლს, მექანიკურ სამართალმემფარდებლამდე, რადგან სამართლის ნორმა არ არის მხოლოდ სოციალური ფაქტი და დაუშვებელია, არ შეიცავდეს იმ საჭირო ღირებულებებს, რომლებიც მოქმედებს და იცვლება გარემოსთან ერთად.⁷⁴ ამასთანავე, ფორმალისტურ-სემანტიკური მეთოდი არა მხოლოდ უგულებელყოფს ისეთ უმნიშვნელოვანეს მახასიათებლებს, როგორცაა, ღირებულებითი ფაქტორები, მორალი და პოლიტიკური

⁷⁰ Hart H.L.A., *The Concept of Law*, 3rd Ed., Oxford University Press, 2013, 100-101.

⁷¹ Posner R.A., *Legal Formalism, Legal Realism, and the Interpretation of Statutes and the Constitution*, *Case Western Reserve Law Review*, Vol. 37, No. 2, 1986, 188-190.

⁷² Shapiro S., *Legality*, Harvard University Press, 2011, 240; Quevedo S. M., *Formalist and Instrumentalist Legal Reasoning and Legal Theory*, *California Law Review*. Vol. 73, No. 1, 1985, 119-157.

⁷³ Pierluigi C., *Interpretation Without Truth: A Realistic Enquiry*, Springer, 2019, 154.

⁷⁴ Schauer F., *Legal Realism Untamed*, *Texas Law Review*, Vol. 91, No. 4, 2013, 752-756; 760-765.

პრინციპები, არამედ არასწორად წარმოაჩენს და ამცირებს თავად სამართლებრივი პრაქტიკის მნიშვნელობას. კერძოდ, როდესაც სემანტიკური განმარტების მეთოდი მოსამართლეს ავალდებულებს დაეყრდნოს მხოლოდ წარსულში მიღებული კანონების ტექსტს და მკაცრად შეიბოჭოს მისი ფარგლებით, იგი ავტომატურად უარყოფს სამართლის დინამიკურ ხასიათს და მის ინტერპრეტაციულ კონცეფციას, რაც ხშირ შემთხვევაში მოსამართლეს უძლურს ხდის ანმყოში სადავო საკითხების გადაწყვეტისას.

ფორმალისტებს შეცდომით მიაჩნიათ, რომ კანონმდებლობა სრულყოფილია და სამართლის ნორმის განმარტება შესაძლებელია უხარვეზოდ, რადგან როდესაც სამართლის თეორია გადაიზრდება პრაქტიკაში, აშკარა ხდება, რომ სემანტიკური მეთოდი უძლურია რთული შემთხვევების გადაწყვეტისას და საჭიროა კანონის პრაგმატული ინტერპრეტაცია, რაც გასაგებიცაა, რადგან მოსამართლეები არ იღებენ გადაწყვეტილებებს მხოლოდ კანონის ასოების, წინადადებების მიხედვით, არამედ მსჯელობის, არგუმენტებისა და სამართლის ნორმის ფართო ინტერპრეტაციის შედეგად.

ფორმალისტურ-სემანტიკურის მსგავსად, რეალისტურ-პრაგმატულ მეთოდსაც აქვს უარყოფითი და დადებითი მხარეები. კერძოდ, რეალიზმს აკრიტიკებენ იმის გამო, რომ მოსამართლე არ არის შებოჭილი ზოგადი მარეგულირებელი სტანდარტით. რეალისტი მოსამართლე პრაგმატულად სწავლობს ნორმის დებულებას, ის სამართლის ნორმის ტექსტს მნიშვნელობას სძენს პირადი და მის გარშემო არსებული საზოგადოების შეხედულებების, რწმენის, ცოდნის და ღირებულებების შესაბამისად.⁷⁵ კრიტიკოსების განმარტებით, რეალისტები შეცდომით მიიჩნევენ, რომ თითოეული საქმე მოითხოვს ინდივიდუალური შეხედულების შესაბამისად განხილვას და გადაწყვეტას, რა დროსაც ხელმძღვანელობენ სამართლის ნორმის ტექსტს მიღმა არსებული გარემოებებით. ისინი მიიჩნევენ, რომ ამ დროს მოსამართლე არ არის შებოჭილი „ფორმალურად“ და ირღვევა სამართლის ისეთი ძირითადი მახასიათებლები, როგორიცაა, სტაბილურობა და განჭვრეტადობა.⁷⁶ მოსამართლემ გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს არა საკუთარი შეხედულებისამებრ, ნორმის „ღია ტექსტურის“, არამედ ნორმის „ღერძის“ შებოჭილობის ფარგლებში, ანუ, მიუხედავად ნორმის ბუნდოვანებისა და უზუსტობისა, მოსამართლე ცდილობს განმარტოს ნორმის „ღერძი“ ისე, რომ მისი შინაარსი გავრცე-

⁷⁵ Green M.S., Legal Realism as Theory of Law, William & Mary Law Review, Vol. 46, No. 6, 2005, 1975; Posner R.A., Legal Formalism, Legal Realism, and the Interpretation of Statutes and the Constitution, Case Western Reserve Law Review, Vol. 37, No. 2, 1986, 192-195.

⁷⁶ Wilkins D.B., Legal Realism for Lawyers, Harvard Law Review, Vol. 104, No. 2, 1990, 474-476.

ლდეს პენუმბრულ შემთხვევაზე.⁷⁷ ამდენად, არასწორია მოსამართლე მოქმედებდეს ისე, თითქოს კანონზე ზემდგომია და საქმეებს წყვეტდეს, როგორც თავად მიიჩნევს საჭიროდ.⁷⁸ სხვა სიტყვებით, რეალიზმის თეორია მიდრეკილია სამოსამართლო თვითნებობისკენ, რაც გულისხმობს სამოსამართლო სამართალ-შემოქმედებით საქმიანობას, რადგან მოსამართლეები, პოლიტიკოსების მსგავსად, მართლმსაჯულების განხორციელებით მხარეებს სძენენ ახალ უფლებებსა და მოვალეობებს.⁷⁹

რეალისტურ-პრაგმატული მეთოდის მომხრეები მიიჩნევენ, რომ ასეთი „შეუბოჭველობის“ სიძლიერე მდგომარეობს საზოგადოების დინამიკური და სოციალური ღირებულებებისადმი ადაპტირების თვისებაში. მათი განმარტებით, რეალისტების მთავარი მიზანია, სასამართლო მიიღოს სამართლიანი გადაწყვეტილება, რადროსაც ყველა საშუალება გამართლებულია. ისინი ცდილობენ, სამართლიანი გადაწყვეტილება მიიღონ არა თეორიულ კონტექსტში, არამედ რეალურად, რისთვისაც ხელმძღვანელობენ არა ათწლეულების წინ დაწერილი უსულო კანონით, რომელიც გასაცოცხლებლად ისედაც საჭიროებს ადამიანურ რესურსს, არამედ კონკრეტული საქმის ფაქტობრივი გარემოებებით.⁸⁰ რეალისტური შეხედულებით, ადამიანის უფლებები უფრო ადრე წარმოიშვა და უფრო ფუნდამენტურია, ვიდრე კანონები, ამდენად გადაწყვეტილების მიღებისას სასამართლო უნდა ამოდიოდეს არა სამართლის ნორმის დანაწესიდან, არამედ ადამიანის უფლებებიდან.⁸¹

სასამართლო დავის განხილვისას ერთმანეთს უპირისპირდება მოდავე მხარეთა უფლებები, რომლებიც საჭიროებს სასამართლოს მხრიდან მართებულ აწონ-დანონვასა და შეფასებას, რა დროსაც სასამართლო სწავლობს საქმის ფაქტობრივ გარემოებებს, სოციალურ ფონს და ღირებულებითი შეფასების გათვალისწინებით იღებს გადაწყვეტილებას. ასეთი მეთოდი პირველ ადგილას აყენებს იმ გარემოებებს, რომლებიც იძლევა უფრო რეალურ სურათს, ვიდრე სამართლის ნორმის ტექსტი, რომელიც, თავის მხრივ, ბუნდოვანია და ზოგადი. რეალისტები მიიჩნევენ, რომ ასეთი „რეალური“ და „ცოცხალი“ ფაქტორები უფრო უზრუნველყოფს სამართლიანი და ადეკვატური გადაწყვეტილების მიღებას, ვიდრე ფორმალური მიდგომა.⁸²

⁷⁷ ჭიშვილი ი., „პენუმბრის“ მნიშვნელობა სამართალში და მისი შინაარსობრივი ევოლუცია ჰარტამდე, ჟურნ. „სამართლის მეთოდები“, N2, 2018, 21.

⁷⁸ Wilkins D. B., *Legal Realism for Lawyers*, Harvard Law Review, Vol. 104, No. 2, 1990, 477-478.

⁷⁹ Hart H.L.A., *American Jurisprudence Through English Eyes: The Nightmare and the Noble Dream*, Sibley Lecture Series, Vol. 33, 1977, 127.

⁸⁰ Tebbit M., *Philosophy of Law, An introduction*, 2nd Ed., Routledge, 2005, 53.

⁸¹ Dworkin R., *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, 1977, 93-101.

⁸² Fuller L.L., *American Legal Realism*, University of Pennsylvania Law Review, Vol. 82, No. 5, 1934, 431-434.

დასკვნა

სამართლებრივი ფორმალიზმისა და რეალიზმის თეორიები, ასევე ჰერმენევტიკული განმარტების სემანტიკური და პრაგმატული მიდგომები ცხადყოფს, რომ მართლმსაჯულების განხორციელებისას სასამართლო ხელმძღვანელობს ორი სახის, „ქალაქის“ და „რეალური“ წესებით. „ქალაქის წესები“ კანონმდებლობაში მოიძებნება, „რეალური წესები“ კი კანონმდებლობის მიღმა არსებული წესებია, რომლებიც ნაკარნახევია ფაქტობრივი გარემოებებიდან, პოლიტიკიდან და მიმართულია იმ შემთხვევების გადასაწყვეტად, რომლებიც „ქალაქის წესებით“ არ არის მოწესრიგებული.

სამართლის ნორმის განმარტების პრაგმატული და სემანტიკური კონკურენტული მეთოდები რადიკალურად განსხვავებულად ხედავენ სამართლის ნორმის განმარტების საკითხებს. ორივე თეორიას აქვს დადებითი და უარყოფითი მხარეები, ამიტომაც მართლმსაჯულების განხორციელებისას მოსამართლემ უნდა უარყოს სამართლებრივი სემანტიკური და პრაგმატული რადიკალური ფაქტორები, რადგან ისინი უგულვებელყოფს სამართლის ნორმების რეალურ თვისებებს. როდესაც ეს რადიკალური თეორიები ერთმანეთს აბალანსებენ, ძალიან სასარგებლონი არიან, ამდენად, მოსამართლე გადაწყვეტილების მიღებისას და ნორმის განმარტებისას უნდა ხელმძღვანელობდეს იმ ოქროს შუალედით, რომლითაც დაცული იქნება სამართლის უზენაესობა და სამართლიანობა; გათვალისწინებული იქნება დინამიკური ფაქტორები, ასევე სამართლის ნორმის კონტექსტი, ამასთან, არ დაირღვევა სამართლის ნორმის ტექსტის ჩარჩოები; ნორმას განმარტავს მორალური ფაქტორის გათვალისწინებით და არ შექმნის ახალ უფლებებსა და ვალდებულებებს. ასეთი ოქროს შუალედის შენარჩუნებას შეძლებს ზომიერად ფორმალისტი და ადეკვატურად პრაგმატული მოსამართლე, რომელიც „ჰერკულესის“ მსგავსად, ძლიერია და მტკიცეა სირთულეებისადმი. სხვა სიტყვებით რომ ითქვას, მოსამართლე უნდა იყოს ფორმალისტურ-რეალისტური, რომელიც გაიზიარებს ორ ინტეგრალურად დაკავშირებულ – სკეპტიკურსა და ნორმატიული ბოჭვის ასპექტებს. სკეპტიკური ასპექტი მოიცავს მოსამართლეების არჩევანს, კანონის ხარვეზების, შეზღუდვებისა და ღიაობისას, გადაწყვეტილების მიღებისას მოახდინონ მანიპულირება სამართლის ნორმებითა და პრინციპებით, რა დროსაც სარგებლობენ თავიანთი პიროვნული თვისებებით, პოლიტიკური და მორალური შეხედულებებით; ნორმატიული ბოჭვის ასპექტი კი გულისხმობს იმას, რომ მოსამართლეები სარგებლობენ სამართლის ნორმებით, მიუხედავად სკეპტიკური ფაქტორისა, რა დროსაც არსებულ პრაქტიკასთან დაკავშირებული სოციალური და ინსტიტუციური გარემოებები ზღუდავს მოსამართლეებს. მართალია, ნორმატიული ბოჭვის ასპექტი უფრო საიმედოდ

გამოიყურება, თუმცა ეს არის მიღწევა, რომელიც არ არის სრულყოფილი, რადგან ყოველთვის იარსებებს ისეთი გამონაკლისი, რა დროსაც მოსამართლე სამართლიან გადაწყვეტილებამდე არა ფორმალურმა ასპექტმა, არამედ რეალიზმის აღქმამ უნდა მიიყვანოს.

შეჯამებისთვის, შეიძლება ითქვას, რომ რეალურმა ცხოვრებისეულმა გამოწვევებმა და სამართლიანობის თანამედროვე სტანდარტმა აშკარა გახადა, – მოსამართლის კანონით ბოჭვა არ უნდა დაემსგავსოს ტყვეობას. ის კანონმდებლობას უნდა ხედავდეს როგორც ერთ მთლიან ფენომენს, რომელიც უარყოფს კონცეფციას, რომ სამართალი არის წარსულში მიღებული ფაქტების კრებული (კონვენციონალიზმი) ან მომავლისკენ მიმართული ინსტრუმენტი (პრაგმატიზმი). ამდენად, მან კანონმდებლობა უნდა აღიქვას, როგორც ინტერპეტაციის საშუალება, რომელიც აერთიანებს წარსულ და მომავალ ელემენტებს.